

ACTA UNIVERSITATIS SZEGEDIENSIS

ACTA JURIDICA ET POLITICA

Tomus LXIII.

Fasc. 4.

BOBVOS PÁL

**A mezőgazdasági szövetkezetek
magántulajdonon alapuló földhasználata**

SZEGED
2003

Edit

Comissio Scientiae Studiorum Facultatis Scientiarum Politicarum et Juridicarum
Universitatis Szegediensis

LÁSZLÓ BLUTMAN, LÁSZLÓ BODNÁR, JÓZSEF HAJDÚ, ÉVA JAKAB,
JENŐ KALTENBACH, TAMÁS KATONA, JÁNOS MARTONYI,
FERENC NAGY, PÉTER PACZOLAY, BÉLA POKOL, JÓZSEF RUSZOLY,
IMRE SZABÓ, LAJOS TÓTH, LÁSZLÓ TRÓCSÁNYI

Redigit
KÁROLY TÓTH

Nota
Acta Jur. et Pol. Szeged

Kiadja

a Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Karának
tudományos bizottsága

BLUTMAN LÁSZLÓ, BODNÁR LÁSZLÓ, HAJDÚ JÓZSEF, JAKAB ÉVA,
KALTENBACH JENŐ, KATONA TAMÁS, MARTONYI JÁNOS,
NAGY FERENC, PACZOLAY PÉTER, POKOL BÉLA, RUSZOLY JÓZSEF,
SZABÓ IMRE, TÓTH LAJOS, TRÓCSÁNYI LÁSZLÓ

Szerkeszti
TÓTH KÁROLY

Kiadványunk rövidítése
Acta Jur. et Pol. Szeged

ISSN 0324-6523 Acta Univ.
ISSN 0563-0606 Acta Jur.

A 2000 évi Általános Mezőgazdasági Összeírás (ÁMÖ) szerint Magyarországon 6,4 millió hektár földterületet használnak mezőgazdasági tevékenységet folytató gazdaságok, ennek a területnek 59,5 %-át gazdasági szervezetek, 40,5 %-át egyéni gazdálkodók használják.

A földtulajdonosok száma 2,2 millió fő, egy földtulajdonosra átlagban 3,65 hektár termőterület, illetőleg 2,14 hektár szántóterület jut.

A megművelt földterület becslések szerint kb. 60 %-a bérelt föld, a gazdasági szervezetek és szövetkezetek esetén ez az arány 90 %-nál magasabb.

A földbérlő gazdálkodó szervezetek egy bérbeadótól átlagosan 2,5 hektár területet bérelnek, de a tartós földbérlet nem elterjedt. (Forrás: ÁMÖ)

A fenti bevezető adatokból mezőgazdasági szövetkezetekre nézve levonható az a következtetés, hogy a XX. század végére a szövetkezet tulajdoni viszonyai gyökeresen átalakultak. A mezőgazdaság nagyüzemcentrikus szervezetét a rendszerváltozás elsőként áldozta fel a polgárosodás oltárán. A szövetkezetekre nehezedő politikai, gazdasági és jogi nyomás a nagyüzemeket, mint tulajdonnal rendelkező jogi személyeket valósággal szétrobbantotta, s kialakult a mezőgazdaság új szerkezete. (Takács, 1998.)

A szövetkezetek földtulajdona megszüntetését a tulajdonviszonyok rendezése érdekében, az állam által, az állampolgárok tulajdonában igazságtalanul okozott károk részleges kárpótlásáról szóló 1991. évi XXV. törvény (Kptv.) alapozta meg.

A kárpótlási törvény hatálybalépésekor az ország termőföldterületének mintegy 27 %-a még állami, 42 %-a pedig szövetkezeti tulajdonban volt. A földmagántulajdon és használat csak a termőföld 7–8 %-án valósult meg.

A különbözteként mutatkozó a 24 %-nak megfelelő földterületen is szövetkezeti földhasználat folyt, ennek az a magyarázata, hogy a szövetkezetek nemcsak a tulajdonukban lévő földön folytattak termelést, hanem a tagjaik magántulajdonában lévő földön is.

Nem a Kptv. volt azonban az egyedüli jogszabály a rendszerváltozás során amely a földdel foglalkozott, mert a tulajdonviszonyok átalakulásának folyamatát reprezentáló és azt megvalósító törvények szinte mindegyike tartalmazott a földre vonatkozó rendelkezéseket. E törvények egy része kiemelten és jól elkülöníthető módon juttatta kifejezésre a föld tulajdonlásának megváltozott prioritását és a nagyüzemi földtulajdon, földhasználat lebontásának folyamatát.

A Kptv. végrehajtásához kapcsolódott a szövetkezetekről szóló 1992. évi I. törvény hatálybalépéséről és az átmeneti szabályokról szóló 1992. II. törvény (Ámtv.), amely meghatározta a szövetkezeti földtulajdon megszüntetésének konkrét szabályait.

Az Ámtv. 13. §-a szerint négy földalap volt képezhető a szövetkezetben, attól függően, hogy a szövetkezet használt-e állami tulajdonban lévő földet, vagy nem, illetve a szövetkezet megképezte az ún. juttatott földet, vagy nem.

A kárpótlási földalapot mindenképpen meg kellett képezni, mert ennek elmaradása esetén a szövetkezet használatában lévő valamennyi föld – függetlenül annak tulajdoni viszonyától – kárpótlásra kijelöltnek volt tekintendő.

A négy földalap az alábbi volt:

- a) a tagok, a velük azonos jogállású személyek és a kívülállók (a továbbiakban együtt: részarány-földtulajdonos) tulajdonában levő földnek megfelelő földalap,
- b) a tulajdonviszonyok rendezése érdekében, az állam által az állampolgárok tulajdonában igazságtalanul okozott károk részleges kárpótlásáról szóló 1991. évi XXV. törvény 17. §-ában meghatározott, a földdel nem rendelkező szövetkezeti tagok és alkalmazottak részére juttatott részaránytulajdonának megfelelő földalap,
- c) a Magyar Állam tulajdonában lévő földnek megfelelő földalap,
- d) a kárpótlási földalap, azaz a szövetkezetek tulajdonában lévő, de az árverésre kerülő földalap.

A fent említett jogszabályok végrehajtása (a juttatott föld kiadása, továbbá a kárpótlási árverés) a szövetkezeti földtulajdon megszűnéséhez vezetett azzal, hogy a szövetkezeti földtulajdon nem abszolút értelemben szűnt meg. A szövetkezet, mint jogi személy a tulajdonjog, így a földtulajdon alanya lehet, ha földtulajdonra 1994-ig szert tett. Más kérdés a jövőbeni szerzéstől való eltiltás, amely rendelkezés a termőföldről szóló 1994. évi LV. törvény (Ftv.) normaszövegében jelenik meg.

Az ezredforduló statisztikai adatai szerint a termőföld 88 %-a magán-, 10 %-a állami, 2 %-a pedig szövetkezeti tulajdonban van.

Ez a 2 % szövetkezeti földtulajdon tehát 1994. július hó 27. napja (az Ftv. hatályba lépése) előtt a Ptk. szerinti tulajdonszerzési jogcímen jött létre.

Elméletileg nemcsak a szövetkezeti tulajdon szűnt meg, hanem a földkiadással szövetkezeti földhasználat is.

A termőföldre igényjogosult három magántulajdonosi kör jellemzői a következőkben foglalhatók össze:

1. Az első csoportba azok tartoznak, akik nem veszítették el földtulajdonukat: ők a termelőszövetkezet tagok, valamint a tagokkal azonos jogállású személyek.

Tagokkal azonos jogállású az az állampolgár, akinek földje a családtag földbeviteli kötelezettsége folytán került szövetkezeti használatba, vagy a megváltás jogintézményének eltörlése után szerezte meg valamilyen jogcímen olyan föld tulajdonjogát, amelyet a termelőszövetkezet használat és a földtulajdonos egyik esetben sem volt tagja szövetkezetnek. Ez a földalap tehát arra hivatott, hogy mindazok számára, akik sohasem veszítették el a föld tulajdonjogát – hanem csak a használat jogáról kellett lemondaniuk –, biztosítsa a szükséges földalapot. Ez a földalap a szövetkezeti földtulajdont nem, csak a földhasználatot érintette.

2. Ettől elkülönült az ún. juttatott földre jogosultak köre. Olyan tagok, illetve alkalmazottak kaptak 20, illetve 30 Ak értékű területet akiknek földtulajdona nem volt, vagy az előzőekben jelölt mértékűnél kisebb mezőgazdasági földtulajdona volt.

A tagi és az alkalmazotti földalap kijelölése a kárpótlási törvényben gyökerezik. Az Ak érték maximálása volt a juttatás első korlátja. A juttatás másik korlátja pedig az, hogy – figyelemmel a kárpótlásra jogosultak érdekeire – a kijelölt földalap nem haladhatta meg a szövetkezet tulajdonában lévő Ak értékének 50 %-át. Mivel ezek a földek a termelőszövetkezetek saját tulajdonát képező területből kerültek kijelölésre a föld átadása a szövetkezeti tulajdonra és ezzel a kárpótlási földalapot ténylegesen csökkentette. Lényeges körülmény volt az is, hogy ezen földalap képzése a szövetkezet döntésétől függött.

3. Végül a harmadik magántulajdonosi körbe tartozóknak volt magántulajdona, de azt valamilyen jogcímen elvesztette, s ez a magántulajdon szövetkezeti tulajdonba került. Ebbe a csoportba a kárpótoltak tartoztak.

Kárpótlás céljára az országban 42 millió aranykoronányi földterületet különítettek el. Az Országos Kárrendezési és Kárpótlási Hivatal adatai szerint a 42 millió aranykorona 2,3 millió hektár földterületet jelentett. Az árverésen a licitálás az aranykoronának megfelelő forintértéken folyt. Az alap-kikiáltási árat 3000.-Ft/Ak-ban határozta meg a törvény. Ez az ár a licitálás eredményeként emelkedhetett, a jogszabály felső határt nem állapított meg. A 3000.-Ft/Ak érték csökkenthető volt, ha ezen az áron nem volt ajánlat. A csökkenthetőség mértékét 500.-Ft/Ak értékben határozta meg a jogalkotó. A vételi jog gyakorlásának – egyebek mellett – az volt a feltétele, hogy jogosultnak kötelezettséget kell vállalni arra, hogy a termőföldet mezőgazdaságilag hasznosítja, továbbá arra, hogy öt éven belül nem vonja ki a mezőgazdasági termelésből. Ezeknek a kötelezettségeknek a megszerzését a törvény szankcionálta.

Az említett három csoportba tartozó magántulajdonosok száma és az általuk megszerzett földterület nagysága a következők szerint alakult:

- a) a földkárpótlásban hozzávetőlegesen 700.000 fő vett részt, s a kárpótlással megszerzett föld átlagos területe 0,46 hektár volt,
- b) ezt a számot mintegy 400.000 fővel emeli a juttatásban részesülők köre, átlagosan 1 hektárnyi földterülettel,
- c) végül mintegy 300.000 család nemcsak kárpótlás és juttatás révén, hanem a tagsági viszonyához kapcsolódóan, részaránycsere jogcímen az 1993. évi II. törvény alapján is földhöz jutott.

Az összesített statisztikai adatok szerint az „új” földtulajdonosok száma együttesen 1.395.000 főt tesz ki.

Az újonnan létrejött gazdaságok körében rendkívül nagyok voltak a különbségek a termelés célja, értéke, jövedelme, fizikai mérete, eszközellátottsága tekintetében. Elsősorban az 5 hektárnál kevesebb területtel rendelkezők közül kerülnek ki azok, amelyek kis területen, kevés eszközzel a háztartás hagyományos fogyasztását igyekeznek kielégíteni. Ebben a rétegben rendkívül sok az időskorú, többnyire egyedülálló személy, akinek sem ereje, sem eszköze nem volt és nincs a korszerű gazdálkodás folytatásához, különösképpen a gazdaság fejlesztéséhez. (Oros, 2002)

Emellett a nagylétszámú földtulajdonosi csoport mellett természetesen – sokkal kisebb számban ugyan, de – megjelentek a nagy területen gazdálkodó magánvállalkozások is.

Ehhez képest csak részben fogadható el az az értékelés, amely szerint „az 1990. után megjelent jogszabályok az eredeti tőkefelhalmozás sikeres kerettörvényei, amelyek az állami és a szövetkezeti földalapnak a magántulajdonosok javára való újraosztását szolgálták, látszólag szektorsemlegesen, kvázi piaci mechanizmus beiktatásával, a részleges kárpótlás értékpapír-technikájával.” (Tanka, 2001.)

Névtelenül nagyon sok ember tulajdonossá vált. Az új földtulajdonosok tulajdon-szerzését motiválta:

- a) a földtulajdon „kincsképző” funkciója,
- b) a kényszer szülte termelés szükségessége, de
- c) a vállalkozásban rejlő „önmegvalósítás” igénye is.

Az eredeti tőkefelhalmozás azonban csak egy szűk kört érintett. Az új földtulajdonosok jelentős része nem kívánt földműveléssel élethivatásszerűen foglalkozni. Szűcs István a következőkben foglalta össze az okokat:

- a) a gazdálkodáshoz szükséges ismeretek és eszközök hiánya,
- b) a tulajdonos lakóhelye és a kapott föld közötti nagy távolság,
- c) az időskorúak földhöz jutása,
- d) a vállalkozási készség hiánya,
- e) a földterület kicsi mérete, illetve széttagoaltsága,
- f) a földár emelkedését váró spekuláció,
- g) a szövetkezeti tagság fennmaradása,
- h) a mezőgazdasági termelés alacsony jövedelmezősége,
- i) a mezőgazdaság kereskedelmi, pénzügyi, hitel- stb. környezetének fejletlensége, kialakulatlansága. (Szűcs, 2001.)

Az adott helyzetben, amikor sok a földtulajdonos, ezek nagy része nem kíván földműveléssel élethivatásszerűen foglalkozni, a földtulajdon szerkezete szétaprózódott, ezért kevéssé működőképes, szükségszerűen megindul a földtulajdon koncentrációja. Emiatt elkerülhetetlen volt egy olyan törvény megalkotása, amely a földforgalmat, a termőföld használatát és hasznosítását szabályozza, ez a törvény az Ftv. volt.

Azt tapasztalhatjuk, hogy az 1945 után megalkotott, a földek tulajdoni, használati viszonyait szabályozó joganyag a legátpolitizáltabb területe jogalkotásunknak. Ebbe a körbe beletartozik az Ftv. is, mert olyan tilalmakat és korlátozásokat tartalmaz, amely tilalmak és korlátozások elsősorban nem jogi, hanem politikai érvekkel indokolhatóak. Nem lehetett figyelmen kívül hagyni ugyanis azt a tényt, hogy hazánk a magántulajdonon alapuló piacgazdaság kialakításának átmeneti időszakát élte és a korábbi időszakban nem alakult ki olyan földforgalom, amelyre fel lehetett volna építeni korlátozástól mentes polgárosodását.

A polgárosodás alapja a szabad tulajdonszerzés. Az Ftv. ezt a szabadságot keretek közé szorítja. A tulajdonszerzés és a haszonbérletre irányuló szabályozás kiindulópontja az, hogy a gazdálkodáshoz szükséges, kedvező üzemi struktúrát elő kell ugyan segíteni, de a korlátlan tulajdonszerzés is a haszonbérletet torz birtokstruktúra kialakításával járna.

Az új földtörvény a termőföld tulajdonjogának megszerzését korlátozott mértékben teszi lehetővé, egyes jogalanyokat pedig kizár a földszerzés lehetőségéből.

Az 1994. július 27-én hatályba lépett törvény azt a célt tűzte ki, hogy a nagyüzemi prioritások helyett „egy új; megváltozott szemléletet tükröző, és a földpiaci körülményekhez és igényekhez alkalmazkodó” szabályrendszer jellemezze a termőföldviszonyokat.

A jogszabály bevezető rendelkezései egyértelműen meghatározzák azokat a célokat, amelyek tükrében a konkrét szabályokat értelmezni kell. Ezek a következők:

- a) vállalkozóvá meghatározóvá az átalakuló tulajdoni, használati viszonyok alapján a mezőgazdaságban a magántulajdonon alapuló piaci viszonyok;
- b) a termőföld forgalma és a termőföld mint a jelzálogjogon alapuló hiteles biztosítéka hatékonyan segítse elő a kialakuló új üzemi szervezetek működését;
- c) versenyképes mezőgazdasági termelés folytatására alkalmas földbirtokok jöjjenek létre;

- d) ne terheljék a birtokelaprózódások hátrányos következményei a mezőgazdasági tulajdon szerkezetét;
- e) zavartalan mezőgazdasági termelést folytassanak a gazdálkodók;
- f) maradjon ésszerű határok között a termőföld területének csökkentése;
- g) kapjon megfelelő jogi háttérrel a termőföld minőségének védelme.

A törvény részletes rendelkezései e célok tükrében tisztázzák az Ftv. hatályát, az alapvető fogalmi kérdéseket, a termőföld tulajdonjoga megszerzésének illetőleg a szerzés tilalmának szabályait, részletezik a termőföld használatára irányadó jogi előírásokat.

A termőföld tulajdonjogának megszerzését az Ftv. általában korlátozott mértékben teszi lehetővé, meghatározott jogalanyokat pedig kizár abból a lehetőségből, hogy termőföldre vagy védett természeti területre tulajdonjogot szerezzenek.

Az Ftv. indokolása szerint Magyarország a magántulajdonon alapuló piacgazdaság kialakulásához vezető átmeneti időszakban van. A termőföld piaca, valóságos értékének megfelelő ára a hosszú időszakon keresztül mesterségesen visszafejlesztett ingatlanforgalom miatt még nem alakulhatott ki.

Ezért az átmeneti időszakban a termőföld tulajdonának megszerzését a belföldiek részére csak korlátozott mértékben indokolt lehetővé tenni, annak érdekében, hogy a földhöz jutás lehetőségének egyenlő esélyét a jogi szabályozás mindenki számára biztosítsa.

A külföldiek részére ugyanakkor – a fenti okok alapján – nem indokolt az átmeneti időszakban a termőföldhöz jutás lehetőségét megadni. A tulajdonszerzési lehetőség kizárása nincs ellentétben az Európai Közösséggel kötött megállapodással, amelynek értelmében elegendő, ha a törvény a külföldiek részére csak a haszonbérleti jog megszerzését biztosítja.

A tulajdonszerzési korlátozás, illetőleg tiltás nélkül az átmeneti időszak a termőföld tulajdonjogának monopolizálását tenné egyesek számára lehetővé, mely torz birtokstruktúra kialakulását eredményezné, amit a jogalkotó el kívánt kerülni.

Az Ftv. főszabályként nem tesz különbséget a tulajdonosváltozást eredményező jogcímek között. Jogcímtől függetlenül érvényesülnek a törvény által előírt tilalmak és korlátok. Ez alól csupán öt szerzési mód jelent kivételt; a törvényes öröklés, az elbirtoklás, a ráépítés, a kisajátítás és a kárpótlási célú árverés. Ezeken a jogcímeken valamilyen jogalany, külföldi mivoltára tekintet nélkül, korlátlanul megszerezheti termőföld tulajdonjogát. Minden más esetben az Ftv. határozza meg alanyi körönként különbséget téve, hogy milyen mértékben, illetve hogyan lehet belföldi és külföldi magánszemélynek és jogi személynek termőföld tulajdont szerezni.

Az Ftv. szabályozása – mint azt látni fogjuk – a különböző jogalanyok tekintetében ugyan nem egységes, de közös vonása az, hogy jelenleg egyetlen alanyi kör számára sem teszi lehetővé a termőföld tulajdonjogának korlátlan megszerzését.

Az Ftv. 5. § szerint belföldi magánszemély termőföld tulajdonjogát legfeljebb 300 ha nagyságig, vagy 6000 aranykorona értékig szerezheti meg. A 300 hektáros mennyiségi korlát tehát akkor léphető át, ha rosszabb minőségű a termőföld és ebben az esetben a 6000 aranykorona érték lesz az irányadó, a megszerezhető mértéket tekintve.

A termőföldtulajdonnal már rendelkező magánszemélyek további ilyen jellegű tulajdont csak oly módon szerezhetnek, hogy a meglévő és a megszerzett termőföld együttes értéke ne haladja meg a törvényi korlátozást. Ebbe beleszámít a termőfölddel együtt önálló ingatlant képező művelés alól kivett földterület is, figyelmen kívül kell

azonban hagyni a megszerezhető mérték megállapításánál a max. 6000 m² területtel önálló földrészletként kialakított tanya területén lévő termőföldet.

Az Ftv. 6. § (1) bekezdése értelmében belföldi jogi személy és jogi személyiség nélküli más szervezet termőföld tulajdonjogát – a Magyar Állam, az önkormányzat és a közalapítvány kivételével – nem szerezheti meg. A kivételezett jogi személyek számára a jogcímre tekintet nélkül, korlátlanul nyitva áll a lehetőség a termőföld tulajdonjogának megszerzésére.

Egyházi jogi személy végintézkedés, illetőleg ajándékozási, tartási vagy gondozási szerződés alapján termőföld tulajdonjogot szerezhethet.

Az Ftv. 7. §-a alapján külföldi magánszemély és jogi személy termőföld és védett természeti terület tulajdonjogát nem szerezhethi meg. Ugyanakkor külföldi magánszemély az önálló ingatlanként legfeljebb 6000 m² területtel kialakított tanya tulajdonjogát, az ingatlan fekvése szerint illetékes közigazgatási hivatal vezetőjének engedélyével megszerezheti. A szerző félnek a tulajdonjog bejegyzés iránti kérelmében nyilatkozni kell arról, hogy tulajdonszerzése nem ütközik szerzési korlátozásba. A tulajdonszerzési korlátozásba ütköző szerződés semmis.

A tulajdonjog szerzésének leggyakoribb módja az adásvétel. Termőföld vagy tanya eladása esetén az Ftv. 10. §-ában meghatározottak szerint kell az elővásárlási jogot biztosítani. Védett természeti területen a Magyar Államot mindenkit megelőzően illeti meg az elővásárlási jog, amelyet az illetékes természetvédelmi (nemzeti park) igazgatósága gyakorol.

Hasonló korlátozásokat találunk a haszonbérlet területén is. Ezek szerint belföldi magán- és jogi személy, illetőleg jogi személyiséggel nem rendelkező szervezet – a Magyar Állam és az önkormányzat kivételével – a termőföldre vonatkozó haszonbérleti szerződést határozott időre köthet. Az időtartam tekintetében ugyanez vonatkozik a külföldi magán- és jogi személyekre is.

A maximális idő, amelyre a haszonbérleti szerződés köthető – bizonyos, egyes művelési ágakhoz kapcsolódó kivételekkel – tíz év, ezen belül a felek szabadon állapodhatnak meg. A lejárt szerződés természetesen újra megköthető.

Szőlő és gyümölcsös művelési ágú és más ültetvénytel betelepített termőföldre, illetőleg szőlő, gyümölcsös vagy más ültetvény telepítése céljából a haszonbérleti szerződést legfeljebb annak az évnél a végéig lehet megkötni, amíg a szőlő, gyümölcsös, illetőleg ültetvény értékkel bír (értékcsökkenési leírási időszak).

Az erdőkre vonatkozó speciális szabály szerint a haszonbérleti szerződést legfeljebb a termelési időszak (vágásérettségi kor) lejártát követő ötödik év végéig lehet megkötni. Külföldi magánjogi személy ugyancsak a belföldiekre meghatározott időtartamra köthet haszonbérleti szerződést.

A termelő és a termelés biztonságát szolgálja, hogy a Nemzeti Földalap Kht., mint haszonbérbe adó által kötött haszonbérleti szerződés leghosszabb időtartama legfeljebb 50 év lehet.

A terület nagyságára vonatkozóan az Ftv. úgy rendelkezik, hogy belföldi magán- és jogi személy, illetőleg jogi személyiséggel nem rendelkező szervezet – a Magyar Állam, az önkormányzat, a gazdasági társaság és a szövetkezet kivételével – legfeljebb 300 hektár nagyságú vagy 6000 Ak értékű termőföldet vehet haszonbérbe.

A gazdasági társaság és szövetkezet tekintetében ez a határ 2500 hektár nagyságú vagy 50.000 Ak értékű termőföld. E korlátozás szempontjából figyelmen kívül kell hagyni azt a termőföldet, amelyet a szövetkezet a tagjától, illetve a gazdasági társaság a

tagjától vagy névre szóló részvénye tulajdonosától, illetve a Magyar Nemzeti Földalap Kht.-tól haszonbérlet. Külföldi magán- és jogi személy legfeljebb 300 hektár nagyságú vagy 6000 Ak értékű termőföldet vehet haszonbérbe.

A haszonbérlet mellett az Ftv. bevezeti a felesbérlet és a részesművelés intézményét is.

A feles bérlet – melynek lényege, hogy a bérlő meghatározott termőföld időleges használatára és hasznainak szedésére jogosult, és köteles ennek fejében a megtermelt termés felét vagy más hányadát a bérbeadónak természetben átadni – a haszonbérletre vonatkozó szabályok irányadóak a jogviszony időtartamára és a bérelhető terület nagyságára vonatkozó rendelkezések kivételével. Ugyanez a helyzet a részesművelés intézményénél is, mely jogviszonyban a szerződő felek közösen határozzák meg, hogy a részesművelésbe adott területen mit termeljenek, a művelésből milyen részt vállaljanak és a megtermelt termésből milyen arányban részesedjenek, meghatározzák továbbá az elemi kár viselésére irányadó szabályokat. A jogviszony időtartamára és a bérelhető terület nagyságára itt sem találunk korlátozó rendelkezéseket.

Tanka Endre az Ftv. szabályozását a történelmi jóvátételt elvető, de az eredeti tökefelhalmozás kedvezményezettjeinek földigényét maximálisan kielégítő törvénynek tartja. Az ezt biztosító jogi eszköztár főbb elemeit három pontban foglalja össze:

1. Álláspontja szerint a törvény a korlátlan mezőgazdasági üzemméret jogintézményét biztosítja a földtulajdonszerzés és a földhaszonbérlet szabályozásában egyaránt. Véleménye szerint a szerzési mérték (amely, mint láttunk 300 ha vagy 6000 Ak) indokolatlanul magas.

Nem helyénvaló az sem, hogy a törvény megengedi a tulajdoni és bérleti jogcímen szerzett földterület összeszámítását, s végül helyteleníti azt is, hogy a korlátozott mértékű földhaszonbérlet kiegészíthető részesműveléssel és felesbérlettel, amelyekben viszont a megengedett földlekkötés mértéke korlátlan.

2. Kifejti, hogy az állam nem ellenőrzi megfelelően a földforgalmat, valamint a birtokméret túllépése gyakorlatilag joghátrányok nélküli.

3. Végezetül nehezményezi, hogy az állam külföldiek földbirtoklását megtűri, illetve – a joghézagok révén – természetes és jogi személynek egyaránt lehetővé teszi a korlátlan üzemméretű földlekkötést, illetve az üzemméretnek csak a földhasználó tökeerejétől függő, szabad bővítést. (Tanka, 2001.)

Ez az okfejtés csak részben fogadható el. A földkoncentráció – többek között a földtörvénynek köszönhetően – csak kismértékben következett be, s nem beszélhetünk korlátlan üzemméretről sem.

A nagyarányú földkoncentráció hiányát alátámasztják a statisztikai adatok is: ti. az egyéni gazdaságok száma a már említett 1.395.000 ezerről lényegesen csökkent ugyan, de még 2000-ben is, az Általános Mezőgazdasági Összeírás alkalmával megközelítette a 960 ezret. (Forrás: AMÖ)

További statisztikai adatok azt mutatják, hogy az egyéni gazdaságok területe 1990 és 2000 között több mint megháromszorozódott, átlagos területük az 1991. évi 0,46 hektárról 2,75 hektárra növekedett, ami hatszorosa a korábbiaknak.

Ennek ellenére:

- a) az egyéni gazdaságok 61,1 %-a legfeljebb fél hektáron,
- b) 71,9 %-uk legfeljebb egy hektáron gazdálkodik,

- c) 90,4 %-uk legfeljebb öt hektárt művel,
- d) a gazdaságoknak csak 9,6 %-a haladja meg az öt hektárt.

Az öt hektárnál több földdel rendelkező egyéni gazdaságok méretei a következők:

- a) az összes gazdaság 4,3%-a legfeljebb tíz hektár földet művel,
- b) 4,4 %-uk legfeljebb ötven hektárt,
- c) 0,48 %-uk legfeljebb száz hektárt,
- d) 0,23%-uk legfeljebb háromszáz hektárt,
- e) 0,23%-uk pedig háromszáz hektárnál többet művel.

Száz hektárt meghaladó földön tehát az egyéni gazdaságoknak csak 0,26 %-a gazdálkodik. (Forrás: ÁMÖ)

Előszörban az 5 hektárnál kevesebb területtel rendelkező, több mint nyolcszázötven ezer gazdaság közül kerülnek ki az ún. kisegítő gazdaságok. Ebből a gazdaságból körülbelül 250 ezer gazdaság tulajdonosa időskorú, egyedülálló, ezek gazdasági súlya csekély, jövőbeni tevékenységük rendkívül behatárolt, ezért ezeket a gazdaságokat megélhetési célú, részmunkaidős, kisegítő jövedelmek szerzésére törekvő gazdaságok közé szokták sorolni.

A fennmaradó gazdaságokat az árutermelő rétegbe sorolják, ezek egy része a vállalkozási, illetve a versenyszférába tartozó üzem, s úgy tartják ezek a gazdaságok a versenyképes gazdálkodásnak a letéteményesei.

A jelenlegi jogi szabályozás a támogatások szempontjából azonban nem tesz különbséget a két csoport között, mindkét csoportba tartozó gazdaság állami támogatásban részesül.

Helyesen mutatnak rá az Agrárgazdasági Kutató és Informatikai Intézet (AKII) munkatársai arra, hogy a különbségtétel hiánya viszont mindkét csoportnak előnytelen, mert

- a) a megélhetési célú, részmunkaidős, kisegítő jövedelmek szerzésére törekvő mezőgazdasági termelő által realizálható agrártámogatás, annak csekély összege miatt nem alkalmas arra, hogy a „családi gazdaságot” átvezesse a mezőgazdaságból élők táborába,
- b) ugyanakkor a fentieknek kifizetett támogatás a versenyszférától von el forrásokat.

Nem nehéz belátni, hogy ugyanazokkal az eszközökkel nem befolyásolható egyforma sikerrel a zömmel csak önellátásra termelő kisegítő gazdaság és a jövedelemtermelést középpontban állító árutermelő vállalkozás. (AKII, 1999.)

Az eddigiekben a „győzteseket”, vagyis azt mutattuk be, hogy hogyan alakult a múlt évszázad harmadik nagy „földosztása” után a földmagántulajdon és a földmagántulajdonosok helyzete, a következőkben a „vesztesek” egyikével, a mezőgazdasági termelőszövetkezettel foglalkozunk.

A mezőgazdasági termelőszövetkezetek megújítása az 1980-as évtized végére egyre inkább felerősödött gazdasági, pénzügyi nehézségek miatt ő az 1990-es évek elején hatályba lépett, a szövetkezetek tulajdoni és szervezeti rendszerének gyökeres átalakítását célul tűző törvények nélkül is ő elkerülhetetlen lett volna. Ennek több – részben külső, részben a szövetkezetekben rejlő – oka volt:

- a) a szövetkezetek, mint a növekedés során létrejött szervezetek rugalmatlanná váltak;

- b) az egyébként jól képzett szakembergárda mind szemléletben, mint érdekeltségében hozzákötődött a kialakult struktúrához, az átalakulás nem áll érdekében, ezért a továbblépés gátjává vált;
- c) az intenzív technológiák bevezetése az állandó költségek növekedését eredményezte, így súlyos jövedelmezőségi problémák jelentek meg;
- d) ezzel együtt nyomasztóvá váltak a környezeti károsodások;
- e) összeomlott a keleti piac;
- f) a termőföld foglalkoztatási hely volt, így olyan területen is termelés folyt, ahol az gazdaságilag nem volt indokolható;
- g) a termelőszövetkezetekre az állami vállalatokhoz hasonló nagyságú bürokráciát kényszerítettek;
- h) a szövetkezetek szociálpolitikai feladatokat láttak el,
- i) sem a hazai fogyasztás, sem a nagytömegű keleti export nem kényszerítette az ágazatot a világversenyben is helytálló termékek előállítására, a szövetkezetek nagyobb része gabona termesztésre és élőhús előállítására rendezkedett be, ez tette ki termelésük nagyobb hányadát. Ugyanakkor ez a két termékcsoport a legsebezhetőbb a világversenyben;
- j) évtizedek alatt uniformizáltság alakult ki a termelési struktúrában, ugyanakkor vertikumok között nem volt megfelelő kapcsolat. (Szakál, 1992.)

Noha a szövetkezetek átalakulása elkerülhetetlen volt, az átalakulásban az 1992. évi II. törvénynek döntő szerepe volt.

A szabályozásnak az volt a lényege, hogy a működő szövetkezetek – részjegytőkével és a termőfölddel csökkentett – vagyonát fel kellett osztani. A vagyonnevesítés célja pedig nem csak a tulajdonos „megtalálása” volt, hanem az is, hogy megalapozza a kiválással történő vagyonszivelt a szövetkezetekből. Ez a vagyonszivelt a szövetkezetek jelentős részében megtörtént. (Bobvos, 1999.)

A termelőszövetkezetek átalakítása meghatározta gazdálkodását is, a bekövetkezett jelentős változások miatt az átalakult mai szövetkezetek semmiképpen sem felelnek meg a régi mezőgazdasági termelőszövetkezeteknek, ennek ellenére 2000-ben a mezőgazdasági termékeket körülbelül 45 %-át még mindig a gazdasági szervezetek – ennek nagyobb részét pedig a szövetkezetek – állították elő.

Ebből az adatból az következik, hogy az agrárágazat termelési erőforrásainak hasznosításában az átalakult mezőgazdasági szövetkezetek szerepe az egyéni gazdaságok tértnyerése ellenére is számottevő.

Az FVM által közzétett adatok szerint az átalakult szövetkezetek művelik a termőterület 20–24 %-át, működtetik a gazdálkodó szervezetek eszközállományainak 43–45 %-át, amellyel a mezőgazdasági termelés közel felét, az árualap kétharmadát állítják elő.

A számszerűsíthető részesedésen túl korántsem elhanyagolhatók a szövetkezeti gazdálkodás közvetett hatásai, amelyek a vidéki települések arculatának formálásában, a szociális segítségnyújtásban jelennek meg

Fő foglalkoztatóként minden második községben jelen vannak, termelési kapcsolataik révén kiegészítő jövedelemhez juttatják a más ágazatokban dolgozó, illetve a nyugdíjas lakosság egy részét is. (Tóth, 2000.)

Számításba kell venni azt is, hogy a társasági formában működő szervezetek jelentős része is a szövetkezetek érdekkörébe tartozik, vagy korábban onnan vált ki.

A gazdasági társaságok megítélése eltér a szövetkezetekétől. A gazdasági társaságokká átalakult szövetkezet vagyona néhány tulajdonos kezébe került. A tulajdonosok a tulajdont profitot termelő jószágnak tekintik, ezért a működés során lehámoznak róla minden olyan tevékenységet és szolgáltatást, amely a profitot csökkenti.

A jövedelmet csak akkor forgatják vissza a termelésbe, ha az újratermelés során keletkező jövedelem megközelíti a más ágazatban realizálódott jövedelmet. (Bobvos, 1999.)

Tanka Endre álláspontja szerint a gazdasági társaságok működése sem a köztulajdont, sem a társas gazdálkodás polgári mintájú szövetkezesét nem szolgálhatja. Ehelyett – mint az agrárium tőkés profittermeléssel való meghódítását szolgáló államszocialista hagyatéka – működése azonos a bér munkával fenntartott tőkés nagyüzem modelljével. (Tanka, 2001.)

A szövetkezetek földhasználat

A földhöz jutottak közül nem kevesen választották azt a megoldást, hogy megújult szövetkezeti formában folytassák a közös gazdálkodást.

Ugyanakkor sokan – mint láttuk – nem voltak képesek a megszerzett föld megművelésére, azt bérbe adták.

Annak ellenére, hogy sokan kötöttek a mezőgazdasági szövetkezetekkel haszonbérleti szerződést a szövetkezetek által bérbe vett föld területe egyre csökken, 1989. és 2000. között a szövetkezetek területe 5113 ezer hektárról 1175 ezer hektárra esett vissza. A szövetkezetek területcsökkenése elsősorban az egyéni gazdaságok földjét növelte, amely ugyanezen időszakban megnégyszereződött, 979 ezer hektárról 3774 ezer hektárra nőtt. (Oros, 2002.)

A szövetkezetek földhasználat döntő mértékben földbérleten alapul, a statisztikai adatok szerint a szövetkezetek közösen művelt területének 96,6 %-a bérelt terület. Mint láttuk a szántóterületen, de a többi művelési ágban is rendkívül szétaprózott a föld tulajdonszerkezete. (Forrás: KSH 2001)

Ebből következik hogy a bérleti szerződések nagy száma mutatható ki minden szövetkezetben. Tóth Erzsébet kutatásaira támaszkodva rögzíthetjük, hogy egy szövetkezet átlagosan 662 fő bérbe adóval áll szerződéses jogviszonyban és egy bérbe adóra mindössze 2,6 ha terület jut. A bérbe adók többsége nem aktív (azaz a szövetkezettel munkaviszonyban nem álló) szövetkezeti tag, hanem:

- a) a kívülálló tulajdonosi csoportjához tartozik,
- b) nyugdíjas, illetve
- c) a szövetkezettel munkaviszonyban nem álló szövetkezeti tag.

Ezen bérbe adók többsége a mezőgazdasághoz való kötődés hiánya és a birtokolt terület kis mérete miatt a jövőben sem kívánja megművelni földjét, így ők távlatilag is a bérbeadási tekintetben ésszerű megoldásnak. (Tóth, 2000.)

Ezek a számok is a földtulajdon, de főként a hosszú távon is biztonságos földhasználat koncentrálásának szükségességét igazolják. Ennek ellenére a szövetkezetek e tekintetben nem derülátóak, azaz nem terveznek gazdasági növekedést.

Az okok között főként

- a) a bérleti viszonyok bizonytalansága,
- b) a haszonbérleti díjak folyamatos növekedése és a
- c) rövid távú bérleti idő említhető.

Ad a) A bérleti viszonyokat a szövetkezetek azért tartják bizonytalannak, mert mint láttuk a földtulajdonosok egy része a föld „kincsképző” funkciójára gondolt akkor, amikor kárpótlási jegye ellenében termőföldet szerzett. Azzal számolt, hogy az alacsony földár hosszú távon nem tartható.

Ha arra gondolunk, hogy a hazai 1991. évi földárakat a belgiumi és német földárak negyvenszeresen haladták meg, jogos volt az a várakozás, hogy a földárak emelkedni fognak.

Ezért alapos az a feltételezés is, amely szerint a földtulajdonosok egy része előbb-utóbb értékesíti a földjét.

Ma azonban még mindig a kivárás a jellemző, az ország egészét tekintve igen csekély a földforgalom. A gazdaságok alig több, mint 15 %-a jelzett környezetében élénk, kínálati piacot. (Oros, 2002.)

Ad b) Az a földtulajdonos, aki kivár bérbeadás útján hasznosítja földjét.

A földbérleti díjak Magyarországon a földárhoz viszonyítva nem alacsonyak, mértéke átlagosan 25kg/búza/Ak értéknek felel meg. Ez – közepes földminőséget, 20 Ak/Ha – feltételezve hektáronként 12.500–15.000 Ft költséget jelent.

A földterületek bizonytalansága mellett a földbérletért folyó verseny is erősödött, amely a díjtételek növekedésében nyilvánul meg, ezért a gazdaságok nagy része – ha erre anyagi ereje és törvény adta lehetősége lenne – földet vásárolna. A szövetkezetek részéről az indokok kézenfekvők: egyrészt a föld tulajdonlása gazdasági biztonságot ad, másrészt pedig a jelenlegi alacsony (3–8.000 Ft/Ak) földárak mellett érdemes lenne földet venni, s ezzel a gazdálkodás egyik költségtenyezőjét kiküszöbölni. (AKII, 1999.)

Ad c) Hazánkban a bérlet minimális időtartamát jogszabály nem határozza meg. Jelenleg a földbérletek időtartama jellemzően 3–5 év, ami lényegesen alacsonyabb az Európai Unióban megfigyelhető átlagnál.

A szövetkezetek tehát piaci helyzetben, lényegesen nagyobb szerepvállalásra nem készülve is sokat tesznek azért, hogy az újonnan létrejött gazdasági viszonyok között, a tulajdon és használat széles körű elválása mellett se boruljon fel a mezőgazdasági termelés egyensúlya.

Összegező értékelés

A mezőgazdaság szervezeti keretei nagyrészt meglazultak és szétestek a szövetkezetek átalakításának törvényi előírásai és az állami gazdaságok privatizációja után. A vagyonfelosztás, a földkárpótlás és a magántulajdonú föld nevesítése azonban csak igen kevesek számára teremtette meg az önálló vállalkozáshoz alkalmas tulajdoni és üzemi kereteket.

Ezzel együtt kiszámítható volt az is, hogy a „túlfoglalkoztatott” mezőgazdaság a magántulajdon keretei között hosszú ideig nálunk sem tartható fenn.

A statisztikai adatok azt mutatják, hogy 1990 óta a mezőgazdaságban foglalkoztatottak száma 911 ezerről 2001-re 252 ezerre csökkent, ezen a létszám jelentős része rész-munkaidőben, mellékfoglalkozásként végzi a mezőgazdasági tevékenységet. Ez nem új jelenség, ez a magyar mezőgazdaságot mindig is jellemezte. (Oros, 2002)

A házkörüli termelés és a részmunkaidős, kiegészítő jövedelmet adó kisgazdaság bizonyos mértékű megélhetési alapot nyújt ugyan a falun élők számára, de önálló egzisztencia megteremtésére, s a társadalom szociális támogatásának helyettesítésére teljességgel alkalmatlan. (AKII, 1999)

A jelenlegi helyzetünk a szegény uniós országokra jellemző: azaz sok a mezőgazdasági foglalkoztatott és kicsi az üzemméret.

Sajnálatos módon agrárpolitikáinknak nincs konzekvens álláspontja sem arról, hogy mi lesz a szerepe a mezőgazdasági termelésből kiesett több, mint félmillió embernek, sem arról, hogy a mezőgazdaságban maradó negyedmillió ember termelését hogyan fogja támogatni.

A jövőkép meghatározásakor nem tekinthetünk el attól, hogy az Európai Unióba való belépésünk után nem vonhatjuk ki magunkat az ott érvényesülő főbb tendenciák alól. Lényeges azonban leszögezni azt, hogy különböző tagországi mezőgazdaságának üzemi rendszere nem mutat egységes képet.

Ezzel együtt az Európai Unió tagországainak agrárfejlődésére jellemző tendenciákat valamennyi agrárközgazdász egységesen az alábbiakban foglalja össze:

- a) a mezőgazdaságból élők száma folyamatosan apad;
- b) a mezőgazdasági üzemek száma gyorsan csökken;
- c) a termelés valamennyi, a koncentrációt jelző mutatószáma egyre gyorsabb ütemben nő;
- d) ezzel együtt az üzemi jövedelmek között is egyre nagyobb differenciáltság mutatkozik.

Lényeges még annak rögzítése, hogy az átlagos üzemméretet az országok és régiók között nagyok ugyan az eltérések, de a termelésben meghatározó szerepük a családi gazdaságoknak van, amelyek zöme nagy tőkeerejű, specializált vállalkozás. A nagy számban található kisméretű üzemek léte kivételként említhető meg, ezek a kisebb üzemek a kevésbé fejlett gazdaságú tagországokban találhatók. (AKII, 1999., Kovács-Udovecz, 2003.)

Mint azt korábban már kifejtettük Magyarországon rendkívül szétaprózódott földmagántulajdon alakult ki.

2000-ben az Általános Mezőgazdasági Összeíráskor négy birtokkategóriát állítottak fel:

- 1. 0,15 – 5,0 hektár közötti,
- 2. 5,0 – 10,0 hektár közötti,
- 3. 10,0 – 50,0 hektár közötti és
- 4. 50,0 hektár feletti földtulajdonosokat különböztettek meg.

Az összeírásból az is kiderül, hogy az egyéni gazdaságok 90,4 %-ának a földterülete az első méretkategóriába tartozott, ezek a gazdaságok az egyéni gazdaságok földterületének 22,5 %-át használták, átlagos területük 0,7 hektár.

Az 5–10 hektár közötti gazdaságok az egyéni gazdaságok 4,4 %-át adják, a földterület 11,6 %-át használják, átlagos üzemméretük 7,2 hektár.

A 10–50 hektár közötti méretű a gazdaságok 4,5 %-a, a földterület 35,1 %-át használják, átlagos területük 21,4 hektár.

Az egyéni gazdaságoknak 0,7 %-a 50 hektárnál nagyobb méretű, de ezek használják a földterület 30,8 %-át, átlagos méretük 113,2 hektár. (Forrás: ÁMÖ)

Ezért amikor számba vesszük a teendőket könnyű lenne javasolni, hogy:

- a) meg kell határozni a mezőgazdasági üzemek alsó mérethatárát,
- b) a kisméretű, de növekedni nem akaró és/vagy nem tudó üzemeket nem kell támogatni.

Ad a) A mérethatár meghatározásánál a Kovács Gábor – Udovecz Gábor szerzőpáros arra hívja fel a figyelmet, hogy a méreteket nem lehet fetesizálni, mert a fizikai paraméterek (földterület nagysága, állatlétszám, alkalmazottak száma, értékesített termékmenyiségek) alkalmatlanok az eltérő tevékenységeket és a különböző termelési eljárásokkal folytató üzemek méretének összevetésére.

Az agrárpolitikai célkitűzések megvalósulása szempontjából a professzionálisan vezetett, piacorientált gazdaságok a mérvadók, amelyek elérnek, illetve meghaladnak egy bizonyos alsó mérethatárt.

Az alsó mérethatárt úgy kell kijelölni, hogy ide olyan méretű gazdaságok tartozzanak, amelyek mérete – általánosságban – elég nagy ahhoz, hogy a gazdálkodó főmunka-idős elfoglaltságát, valamint maga és családja számára egy elfogadható jövedelemszint elérését lehetővé tegye. (Kovács–Udovecz, 2003.)

Ad b) A második javaslatához, ti. a kisméretű üzemek megszüntetéséhez azonnal hozzáteendő, hogy a tömeges méretű és gyors üzemfelszámolás szociális és társadalmi szempontból nem engedhető meg. Ebből pedig az következik, hogy a birtokstruktúra lassú ütemben, drasztikus állami beavatkozás nélkül, a mezőgazdaság teljesítőképességét nem kockára téve fog alakulni.

Figyelembe véve azt, hogy az Unióban a családi gazdaságok a mezőgazdasági termelés alapegységei, várhatóan nálunk is a nagyobb családi vállalkozások, vagy bér munkára alapozott vállalkozások lesznek a meghatározók.

Emellett a lassú ütemű változás mellett az átalakult szövetkezetek még hosszabb ideig fennmaradnak, de a hangsúlyt inkább az integrációra, a termelés megszervezésére és az értékesítésre, a vagyonhasznosításra, továbbá a szolgáltatásra helyezik. (Szűcs, 2001)

Másokkal együtt állítjuk, hogy a szövetkezés nyitott és járható út, s minden körülményt mérlegelve egyértelműen a legolcsóbb útja a kisgazdaságok korszerűsítésének. Ezt elősegíteni az állami gondoskodás leghatékonyabb módszere. (AKII, 1999)

Ezért javaslatunk szerint olyan szabályozás indokolt, amely a versenyképes üzemeket hozza helyzetbe, elősegíti a tulajdon és használat egybeesését, ugyanakkor hosszabb időre szólóan azzal számol, hogy a családi gazdaságok mellett a szövetkezetek is a gazdaság szereplői lesznek.

Felhasznált irodalom

- BOBVOS PÁL: A földtulajdon és a földhasználat szerkezetének átalakítása hazánkban. *Acta Jur. et Pol. Szeged*, Tomus LIV. Fasciculus 2.
- BOBVOS PÁL: A szövetkezet vagyoni viszonyainak átalakulása, különös tekintettel a termőföldekre. *Acta Jur. et Pol. Szeged*, Tomus LV. Fasciculus 5.
- CSENDES BÉLA: Földbirtok-politika, hogyan? *Gazdaság és Jog*, 2002. évi 3. sz.
- DORGAI LÁSZLÓ – KOVÁCS GÁBOR – STAUDER MÁRTA – TÓTH ERZSÉBET – VARGA GYULA: *Mezőgazdaságunk üzemi rendszere az EU tapasztalatainak tükrében*. Kiadja: Agrárgazdasági Kutató és Informatikai Intézet 1999. 8. szám. (A forrásmunka megjelölésénél használt megjelölés: AKII, 1999).
- KOVÁCS GÁBOR – UDOVE CZ GÁBOR: Agrárjövödelmek Magyarországon és az Európai Unióban. *Statisztikai Szemle*, 2003. évi 8. sz.
- OROS ISTVÁN: A birtokszerkezet Magyarországon. *Statisztikai Szemle*, 2002. évi 7. sz.
- SZAKÁL FERENC: A magyarországi mezőgazdaság átalakulása, különös tekintettel a termelőszövetkezetekre. *Gazdálkodás*, 1992. évi 2. sz.
- SZÜCS ISTVÁN: A magyarországi agrárbirtok-szerkezet. *Magyar Tudomány*, 2001. évi 1. sz.
- TAKÁCS JÓZSEF: A tulajdonváltás és a falu társadalma. *Társadalmi Szemle*, 1998. évi 1. sz.
- TANKA ENDRE: Földtörvény a magyar uniós integráció küszöbén. *Valóság*, 2001. évi 2. sz.
- TÓTH ERZSÉBET: *Az átalakult mezőgazdasági szövetkezetek gazdálkodásának főbb jellemzői (1989–1998)*. Kiadja: Agrárgazdasági Kutató és Informatikai Intézet, 2000. 11. sz.

PÁL BOBVOS

DIE AUF DAS PRIVATEIGENTUM DER GENOSSENSCHAFTEN BERUHENDE BODENNUTZUNG

(Zusammenfassung)

Die Struktur des Bodeneigentums hat sich bis zum Ende des 20. Jahrhunderts grundlegend umgestaltet. Bei der Wende (im Jahre 1989) war etwa 27% der Bodenflächen des Landes noch im staatlichen und etwa 42% derer im genossenschaftlichen Eigentum. Das Grundprivateigentum und -Nutzung hat sich nur auf 7-8% der Bodenflächen verwirklicht. Diese Eigentumsstruktur ist innerhalb von paar Jahren sozusagen zerplatzt, das genossenschaftliche Grundeigentum wurde eigentlich abgeschafft und es hat sich eine außerordentlich zerkleinerte Grundprivat-eigentumsstruktur gestaltet.

Die Zahl der Bodeneigentümer ist 2,2 Millionen, auf einen Bodeneigentümer entfällt 3,65 Hektar Nutzfläche, bzw. 2,14 Hektar Ackerfläche.

Ein bedeutender Teil der neuen Bodeneigentümer kann keinen landwirtschaftlichen Betrieb ausbauen, unter anderem wegen dem Mangel der zur Bewirtschaftung nötigen Kenntnisse und Geräte; dem kleinen Maß der Bodenfläche, bzw. Zergliederung und der niedrigen Rentabilität der landwirtschaftlichen Produktion. Deswegen sind etwa 60% der Bodenflächen verpachtet. Die größten Pächter sind die Genossenschaften, von einem Verpachter werden durchschnittlich 2,5 Hektar Flächen verpachtet, aber die feste Grundpacht ist nicht verbreitet.

Betrachtend, daß in der Europäischen Union die Familienbetriebe die Grundeinheiten der landwirtschaftlichen Produktion sind, werden voraussichtlich auch bei uns die größeren Familienunternehmen oder die auf Lohnarbeit beruhenden Unternehmen dominieren. Wir müssen aber damit rechnen, daß die Konzentration des Bodeneigentums nur sehr langsam stattfinden wird.

Deswegen ist die Zukunft betrachtend eine Regelung gerechtfertigt, die die wettbewerbsfähigen Privatbetriebe in eine günstige Lage geraten, die Einigung des Eigentums und der Nutzung fördert, aber es ist auch damit zu rechnen, daß neben den Familienbetrieben die Genossenschaften noch längere Zeit eine Rolle der Wirtschaft spielen werden.